

V. László Zsófia

Kutatás Franciaország levéltáraiban

A franciaországi levéltári kutatás előkészítése szempontjából fontos, hogy a kutató ismerje a levéltári rendszert és a kutatás törvényi feltételeit, ezért ezek rövid bemutatásával kezdem a tanulmányomat, majd néhány intézmény működését részletesen is ismertetem. Mivel a teljes francia levéltári hálózat rendkívül nagy, ezért néhány gyűjtőoldalon kívül a magyar vonatkozású iratanyagok fellelhetősége szempontjából jelentős Nemzeti Levéltár, a Külügyminisztérium és Párizs Levéltára bemutatására szorítokozom.

TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS

Az első levéltárral kapcsolatos törvényt 1794-ben hozták. A jelenleg hatályos 2008. július 15-ei jogszabály a kulturális örökségvédelmi törvénykönyv (*Code du patrimoine*) részét képezi, akárcsak a múzeumokra és a műemlékekre vonatkozó jogszabályok. Ez jól jelzi azt a társadalmi attitűdöt, amely a levéltárakat elsősorban nem az adminisztráció intézményeinek, hanem a történeti örökség őrzőinek tartja.

Amennyiben a köziratok nem tartalmazzak államtitkot, ipari és kereskedelmi érdeket veszélyeztető vagy a magánéletre vonatkozó adatot, keletkezésüktől kezdve nyilvánosnak számítanak. A személyes adatokat tartalmazó dokumentumok főszabályként a keletkezésük után 50 évvel válnak kutathatóvá.¹ Ez több problémát is felvet, hiszen így olyan adatok kerülhetnek nyilvánosságra, amelyek még élő személyekről szólnak. Érzékletes példaként felhozhatók a prostituáltak nyilvántartásai. Ráadásul a törvény úgy rendelkezik, hogy különböző határidők ütközése esetén a rövidebbet kell figyelembe venni, ezt azonban a levéltári gyakorlat sok esetben felülírja. Természetesen a kutatóknak lehetőségük van a korlátozási idő letelte előtt is megtekinteni az iratokat, amennyiben az iratképző ahhoz hozzájárul.

A levéltárban való kutathatóság mellett külön problémát jelent a személyes adatokat tartalmazó dokumentumok interneten való közzététele. A kérdéses helyzet megoldására a Nemzeti Informatikai és Szabadságjogokért felelős bizottság (*Commission nationale de l'informatique et des libertés*) 2012-ben egy meglehetősen szigorú ajánlást adott ki, amelynek értelmében az interneten 100 év után lehet nyilvánosságra hozni a személyes adatokat, és 150 év után a szenzitív adatokat tartalmazó dokumentumokat.²

LEVÉLTÁRI RENDSZER

A közlevéltárak két kivétellel a kulturális tárcához tartoznak Franciaországban. Utóbbiak a Hadügyminisztérium és a Külügyminisztérium levéltárai, amelyek a szakminisztérium felügyelete alatt állnak. A Nemzeti Levéltáron kívül még két nemzeti hatáskörű levéltár létezik: az Aix-en-

¹ A szabályozás összetettségét hadd illusztráljam a magánélet védelmére vonatkozó határidőkkel. A személyes adatoknak tehát általában 50 év a védelmi ideje. Ez azonban 75 évre módosul a bírósági, közjegyzői, illetve a születési és házassági anyakönyvek esetében. 100 év a határidő, ha az adatok kiskorúra vonatkoznak (1974 előtt 21 év, 1974 után 18 év volt a nagykorúság határa), amennyiben pedig a keresett személy elhunyt, a halála után 25 évvel válnak kutathatóvá a dokumentumok. A leghosszabb határidőt, 120 évet az egészségügyi titokra vonatkozóan határoz meg a törvény, de ezt is felülírhatja az illető halála, ami után 25 évvel nyilvánosságra hozhatók az adatok.

² Abrégé d'archivistique. Principes et pratiques du métier d'archiviste. Coordinatrice: Chave, Isabelle. 3e édition revue et augmentée. Paris, 2012. Association des archivistes français. 11–19., 274–276.; <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/archives-publiques/lois/>

Provence-ban található, az egykori gyarmatok iratait őrző Archives nationales d'outre mer, illetve a Roubaix-ben elhelyezkedő, elsősorban magánszervezetek – vállalatok, bankok, biztosítók, szakszervezetek és egyéb szakmai szervezetek – iratait őrző Archive nationales du monde du travail.

A jelenlegi területi levéltári rendszer az 1980-as években a közigazgatásban lezajlott decentralizáció eredményeként jött létre, amikor a területi levéltárak négy típusát hozták létre. A tartományi, a megyei és városi levéltárak az államtól a tartomány, a megye, illetve város fennhatósága alá kerültek. Valójában nem minden tartomány működtet saját levéltárat. Ilyen esetekben a tartományi iratokat a székhely megyei levéltárában őrzik. A megyei levéltárak gyűjtőkörébe tartoznak a megye intézményei és az állam dekoncentrált szervei által keletkeztetett iratokon kívül minden olyan közintézmény iratai is, amelynek székhelye az adott megyében van. A 2000 lakosúnál nagyobb települések kötelezően saját levéltárat tartanak fenn, és többnyire itt őrzik legrégebb, legértékesebb dokumentumaikat. Előfordul azonban, hogy a város nem tud megfelelő helyet biztosítani a történeti értékű iratoknak. Ilyen esetben letétként a megyei levéltár őrzetébe adhatja azokat, amíg nem alakít ki megfelelő raktárat. A területi levéltári rendszer negyedik elemei a települések együttműködésében létrehozott intézmények levéltárai (Établissements publics de coopération intercommunale, EPCI), amelyek szintén lehetnek önálló intézmények, de kezelheti az iratokat valamely települési vagy megyei levéltár is.

A közlevéltárak mellett magánlevéltárakban is történhet kutatás. A 2008. évi törvény fontos változást hozott abban, hogy a közintézmények levéltárai (pl. egyetemek, egészségügyi intézmények) a korábbiakkal ellentétben magánlevéltárnak számítanak, akárcsak a részben közfeladatot ellátó magánintézmények levéltárai. Magánlevéltárat működtethetnek továbbá pl. egyes vállalatok, egyesületek, alapítványok, felekezetek is.³

LEVÉLTÁRI KUTATÁS

A levéltárak kutatóterméről általában elmondható, hogy inkább a magyar könyvtári, mint a levéltári rendhez hasonlóan működnek. A hétköznapiakon kívül több intézmény szombaton is nyitva tart, és a kutatók kiszolgálása gyakran még aznap megtörténik. Ezt úgy tudják biztosítani, hogy az iratanyagok kutatási határidejét nem ügyiratokként, hanem nagyobb levéltári egységek szerint határozzák meg, az ettől való eltéréseket, az esetleg állományvédelmi okokból nem kiadható iratokat a jegyzékben, illetve a dobozon is jelölik. Így a kifejezetten a kutatók kiszolgálását végző raktárosok gyakorlatilag csak az iratok fizikai kiemelését végzik el.

A levéltárak segédleteinek nagy része a világhálón keresztül elérhető, sok esetben konzultációra, a dokumentumok kikérésére, reprográfiai szolgáltatások megrendelésére is van mód ezen az úton. A levéltárak igyekeznek lépést tartani a korrallal, ezért a legkutatottabb dokumentumaikat digitalizálják, és lehetőség szerint interneten keresztül hozzáférhetővé teszik. Kiemelten kezelik ebből a szempontból a család- és helytörténeti kutatáshoz szükséges iratokat (pl. anyakönyvek, kataszteri térképek, fotók) és gyakoriak a tematikus gyűjtemények is (pl. az 1. és a 2. világháború). Az egyes intézmények gyűjtőkörüknek, helyi sajátosságaiknak megfelelően nagyon változatos dokumentumokat és adatbázisokat tesznek közzé a világhálón, ezért érdemes a kutatást a honlapok átböngészésével kezdeni. A levéltáraknak azonban gyakran nem önálló honlapjuk van, hanem a fenntartó oldalán kapnak helyet (pl. Párizs Levéltára, Diplomáciai Levéltár), ami időnként nehézkessé teszi a használatukat.

³ Uo. 36–50.; <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/archives-publiques/organisation-du-reseau-des-archives-en-france/>

A francia levéltárakkal kapcsolatos információk gyűjtőoldala az Archives de France portál,⁴ ahol a levéltári kutatásról szóló általános tájékoztató mellett sok hasznos információt találunk a gyakoribb kutatási témákkal, a levéltári adatbázisokkal kapcsolatban, és össze vannak gyűjtve az egyes intézmények fontosabb adatai is.⁵

A nemzeti, illetve a megyei levéltárak alapadatai (elérhetőség, nyitva tartás, honlap címe) általában elérhetőek az Archives Portal Europe honlapon⁶ is, azonban a többi levéltárról csak esetlegesen találunk itt információt.

Nemzeti Levéltár (Archives nationales)⁷

Az 1790-ben létrehozott Nemzeti Levéltár az utóbbi években sok változáson ment keresztül. A Párizs belvárosában 1808 óta több 18. századi palotát elfoglaló levéltáráépület ugyanis szűkössé és korszerűtlenné vált, ezért ott ma már csak az 1790 előtt keletkezett dokumentumokat, illetve a közjegyzői levéltárat őrzik. A paloták közé 1988-ban egy új fogadóépületet, illetve kutatótermet építettek (CARAN).

Az 1970-es években készült el Párizstól mintegy 60 km-re délre, Fontainebleau-ban a Nemzeti Levéltár újabb épülete, majd 2013-ban adták át Párizs északi külvárosában, Pierrefitte-sur Seine-ben, immár metróval is megközelíthető helyen a legújabb épületet.

A korábbi elképzelés az volt, hogy Pierrefitte-be kerülnek az 1790 után keletkezett iratok, míg a fotó, a mikrofilm, a digitális és az audiovizuális gyűjteményeket Fontainebleau-ban fogják őrizni. Azonban a fontainebleau-i épületet 2014-ben műszaki okok miatt bezárták, így a kutatás jelenleg a levéltár két másik épületében lehetséges.

A levéltár interneten keresztül több szolgáltatást is lehetővé tesz. A Salle des inventaires virtuelle (SIV) egyrészt a kutatói regisztrációra szolgál, másrészt tartalmazza a világhálón elérhető segédleteket, harmadrészt pedig elérhetőek rajta keresztül a digitalizált dokumentumok és bizonyos adatbázisok.⁸

Párizsi kutatóterem (CARAN Centre de recherches des Archives nationales)

Cím: 11 rue des Quatre-Fils, 75003 Paris

Megközelítés tömegközlekedéssel: 11-es metró Rambuteau megálló vagy 3-as metró Arts et Métiers megálló vagy 29-es, illetve 75-ös busz

Őrzött dokumentumok:

- A francia forradalom előtt keletkezett köziratok
- Tengerészeti iratok
- Külügyi iratok
- Közjegyzői iratok

⁴ <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr>

⁵ <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/annuaire-services/>

⁶ <https://www.archivesportaleurope.net/hu/directory>

⁷ <http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/>

⁸ <http://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/accueil/saisieDemande.action>

Pierrefitte-sur Seine-i kutatóterem

Cím: 59 rue Guynemer, 93380 Pierrefitte-sur-Seine

Megközelítés tömegközlekedéssel: 13-as metró Saint-Denis Université megálló

Őrzött dokumentumok:

- Francia forradalom után keletkezett köziratok (1789–1960)
- A köztársasági elnök iratai 2012-ig
- Magániratok

A két kutatóteremben azonos feltételek alapján lehet kutatni és elegendő az egyik helyszínen beiratkozni.

Nyitva tartás: hétfő-szombat 9.00–16.45

Beiratkozás:

- A beiratkozás ingyenes és személyesen a kutatótermekben vagy interneten keresztül történhet.
- Állampolgárságtól függetlenül minden 18 év feletti személy beiratkozhat egy fényképes igazolvány felmutatásával.
- 16-18 éves kor között a gyám írásos engedélyével és fényképes igazolványának másolatával lehet beiratkozni.
- Interneten keresztül az alábbi linken lehetséges az „előbeiratkozás”:
<http://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/compte/espaceperso/creerEspacePerso.action>
- Az interneten való „előbeiratkozást” a helyszínen meg kell erősíteni egy fényképes igazolvány felmutatásával.
- Az interneten való „előbeiratkozás” után két kérés leadására van lehetőség a személyes megjelenés előtt.

Kérések leadása:

- Beiratkozás után interneten keresztül az alábbi linken:
<http://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/accueil/saisieDemande.action>
- A helyszínen: az aznapra, illetve másnap reggelre vonatkozó kéréseket 15.00 óra előtt le kell adni. A kérések átlagosan 45 perc alatt érkeznek a kutatóterembe.
- Szombaton raktári kiszolgálás nincs, ezért csak a korábban kikért dokumentumok kutathatók.
- Nem kérhető ki azonnal:
 - A rossz állapotú iratok, melyek kutatása engedélyhez kötött.
 - Adatvédelmi korlátozás alá eső köziratok.
 - Magániratok, melyek kutatása a tulajdonos engedélyéhez kötött.
 - Tervek és térképek.
 - Kivonatosan kutatható anyagok.
 - Fotók.
 - Audiovizuális dokumentumok.

Segédletek:

A segédletek a kutatóteremben, illetve interneten keresztül érhetők el:

<http://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/cms/content/display.action?uuid=POGRootUuid&template=pog/pogRoot>

- A segédletek alapján a raktári kérések interneten keresztül leadhatók, illetve reprográfiai szolgáltatás is megrendelhető.
- A mikrofilmek legnagyobb része a kutatóteremben azonnal elérhető.
- Amennyiben a kutató olyan iratanyagot szeretne kikérni, amely kutatási korlátozás alá esik, a program automatikusan blokkolja a kérést. Ebben az esetben a programon keresztül vagy levélben kérelemmel lehet fordulni a kutatóterem vezetőjéhez a kutatási korlátozás alóli mentesítésre. A kérelmet az iratképzőhöz továbbítják, amely engedélyezheti a mentesítést. Ennek eredményéről a kutatót 2 hónapon belül értesítik.
- Amennyiben az iratok az állapotuk miatt nem kutathatók és digitalizálásuk vagy mikrofilmzésük még nem történt meg, a kutatóterem vezetőjénél lehet kérni kivételt a kutatási korlátozás alól. A kérelem elbírálása néhány napon belül megtörténik.

Másolatkészítés:

- A kutatott dokumentumokról, állapotuk és a kutatási korlátozás függvényében, másolat készíthető.
- A másolatot a helyszínen a kutató saját fényképezőgéppel vaku nélkül készítheti el vagy fénymásolatot rendelhet.
- Az interneten elérhető segédletek segítségével is megrendelhetőek reprográfiai szolgáltatások, de ez esetben a másolatok elkészítése több hónapot is igénybe vehet.

Diplomáciai Levéltárak (Centre des Archives diplomatiques)⁹

A Külügyminisztérium felügyelete alatt két levéltár működik. Az egyik a párizsi épületekből 2009-ben új helyszínre, a főváros északi külvárosába, La Courneuve-be költözött. A másik intézmény Bretagne központjában, Nantes-ban található.

A két levéltár közös portálja, az ADEL (Archives diplomatiques en ligne) jelenleg fejlesztés alatt áll. A honlap a segédleteket és a digitalizált anyagokat fogja elérhetővé tenni, és egyrészt a levéltári struktúra alapján, másrészt a szövegekben való teljes szavas keresést biztosít majd.

Jelenleg egyes nyomtatott segédletek digitalizált változata érhető el PDF-ben a honlapról egy rövid ismertetővel kiegészítve, de azokban nem lehetséges a keresés. Az összes segédlet kizárólag a kutatótermekben érhető el.

Segédletek és adatbázisok a világhálón:

- Segédletek: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/s-orienter-dans-les-fonds-et-collections/fonds-et-collections-d-archives/>
- Franciaország szerződéseinek és egyezményeinek adatbázisa, amely egyaránt tartalmazza a történeti és a jelenleg is hatályban levő nemzetközi egyezmények alapadatait, valamint teljes szövegét.
http://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exl-php/cadcgp.php?CMD=CHERCHE&QUERY=1&MODELE=vues/mae_internet_traites/home.html&VUE=mae_internet_traites&NOM=cadic_anonyme&FROM_LOGIN=1

⁹ <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/>

- Fotók adatbázisa, amely a minisztérium történeti fotóit, illetve az aktuális diplomáciai események képeit tartalmazza.
<http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/s-orienter-dans-les-fonds-et-collections/images/>

Kutatóterem:

Centre des Archives diplomatiques de La Courneuve¹⁰

Cím: 3, rue Suzanne Masson, 93126 La Courneuve Cedex

Megközelítés tömegközlekedéssel: Párizsból az RER B nevű elővárosi vasúttal az Aubervilliers La Courneuve megállóig kell menni.

Őrzött iratok:

- A Külügyminisztérium iratai a 17. század óta
- Németország és Ausztria francia megszállásának iratai (1945–1955). Ezeket az iratokat 2010-ig az elzászi Colmarban őrizték.

Nyitva tartás: hétfő–péntek 9.30–17.00 beiratkozás

10.00–17.00 kutatóterem

A levéltár minden évben április második felében zárva tart.

Beiratkozás: A beiratkozáshoz fényképes igazolvány szükséges, amely mindkét helyszínrre érvényes. Nagykorú személyek iratkozhatnak be.

Kérések leadása:

- A 16 óra előtt leadott kéréseket aznap kb. egy óra alatt kapja kézhez a kutató, míg a 16 óra után leadott kéréseket másnap 10.30 után.
- A leggyakrabban kutatott mikrofilmek pl. a konzuli anyakönyvek a mikrofilmkutatóban szabadon elérhetők.

Másolatkészítés:

- A kutatók saját fényképezőgépeiket – vaku és állvány nélkül – szabadon használhatják.
- Térítés ellenében helyben fénymásolat, mikrofilmekről digitális másolat készíthető.
- A reprográfiai szolgáltatások megrendelhetők.

Centre des Archives diplomatiques de Nantes¹¹

Cím: 17, rue de Casterneau, 44000 Nantes

Megközelítés tömegközlekedéssel:

- A városközponttól és a vasútállomástól: 1-es villamos Beaujoire/Ranzay irányában, a Boulevard de Doulon megállónál átszállás a 10-es buszra a Mitrie megállóig.
- Az állomástól: 12-es busz Colinière/Jules Verne irányában a Mitrie megállóig.
- A városközponttól: 11-es busz Perray irányában a Casterneau vagy a Mitrie megállóig.

¹⁰ <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/acceder-aux-centres-des-archives-diplomatiques/site-de-paris-la-courneuve/>

¹¹ <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/acceder-aux-centres-des-archives-diplomatiques/site-de-nantes/>

Őrzött iratok:

- A nagykövetségek és konzulátusok iratai
- Külföldi francia kulturális intézetek iratai
- Nemzetközi szervezetek francia képviselőiteinek iratai

Nyitva tartás: január–június, szeptember–december: hétfő–péntek 9.00–18.00

július–augusztus: hétfő–péntek 9.00–17.00

Beiratkozás: A beiratkozáshoz fényképes igazolvány szükséges, amely mindkét helyszínrre érvényes. Nagykorú személyek iratkozhatnak be.

Kérések leadása:

- A 13.00 előtt leadott kéréseket másnap reggelre, a 15.45-ig leadottakat másnap délutánra készítik elő.
- Raktári kérés leadható:
 - A helyszínen található számítógépeken.
 - Elektronikusán: Az archives.cad@diplomatie.gouv.fr címre küldött e-mailben kizárólag egy adott kutatási időszak első napjára.

Másolatkészítés:

- A kutatók saját fényképezőgépeiket vaku nélkül szabadon használhatják.
- A levéltárban fénymásolás nem lehetséges.
- A mikrofilmekről digitális másolat készíthető.
- Digitális másolat készítése térítés ellenében megrendelhető a papíralapú és a mikrofilmen található anyagról is.

Párizs Levéltára (Archives de Paris)¹²

A levéltár abban a sajátos helyzetben van a francia levéltári rendszerben, hogy megyei és városi intézmény is egyben. Ennek megfelelően két egymástól elkülönülő irategyüttest, a városi és a megyei levéltári iratokat őrzik az 1990-ben megnyitott épületben.

A megye területe 1968-tól megváltozott, amikor a korábbi Seine megyét a következő négy részre osztották: Párizs, Hauts-de-Seine, Seine-Saint-Denis, Val-de-Marne megyék. Az új területi struktúrának megfelelően a levéltári anyagot is felosztották, és az újonnan kialakított megyei levéltárakban helyezték el.

A város legrégebbi dokumentumai nem Párizs Levéltárában találhatók, mivel a 19. század elején Napóleon a Nemzeti Levéltárat jelölte ki a köziratok őrzőjeként, így ide került a főváros dokumentumainak egy része is. Az iratanyag széttagoaltsága ellenére mégis szerencsésnek mondható ez a helyzet, ugyanis 1871-ben a kömmün idején a párizsi városházát és az igazságügyi palotát felgyújtották, így az iratok (köztük az egyházi anyakönyvek és az 1860 előtt keletkezett polgári anyakönyvek) megsemmisültek, a Nemzeti Levéltárban őrzött dokumentumok azonban sértetlenek maradtak. Ezen kívül a Párizsi Rendőrkapitányság is külön levéltárat tart fenn, így a város történetének kutatói három intézményben: a Nemzeti Levéltárban, Párizs Levéltárában és a Párizsi Rendőrkapitányság Levéltárában folytathatnak kutatásokat.

¹² <http://www.paris.fr/services-et-infos-pratiques/culture-et-patrimoine/archives>

Cím: 18 boulevard Sérurier, 75019 Paris

Megközelítés tömegközlekedéssel: 11-es és 3-as metró Porte des Lilas megálló

Őrzött iratanyagok:

- Párizs város iratai
- az egykori Seine megye iratai közül a mai Párizs megye területére vonatkozók
- Párizs megye iratai
- párizsi székhellyel rendelkező dekoncentrált állami szervek iratai
- párizsi székhellyel rendelkező, közfeladatot ellátó magánintézmények iratai

Nyitva tartás:

- hétfő 13.30–17.30
- kedd–péntek 9.30–17.30
- szombat 9.30–17.00 (A nyári időszakban a levéltár szombaton zárva tart.)
- A levéltár augusztusban és decemberben hosszabb ideig zárva tart, a részletekről a honlapon lehet tájékozódni.

Beiratkozás: A beiratkozás ingyenes és minden 12 év feletti személy számára lehetséges egy fényképes igazolvány bemutatásával.

Kérések leadása:

- Hétköznapokon a 16.20 előtt leadott kéréseket aznap, kb. 30 perc alatt a kutatók rendelkezésére bocsátják.
- Szombaton csak a szerda 16 óra előtt kikért dokumentumok kutathatók.
- Egy formanyomtatvány kitöltésével lehetőség van esetenként 3 kutatási kérés megadására e-mailben vagy levélben. Ezekre a kérésekre 2 hónapon belül válaszolnak.

Másolatkészítés:

- A kutatók saját fényképezőgépeiket vaku nélkül szabadon használhatják.
- A kis formátumú (max. A4), nem bekötött iratokról térítés ellenében helyben fénymásolatot lehet készíteni.
- A mikrofilmekről és a digitalizált iratokról nyomtatott másolatot lehet helyben készíteni.
- A tervekről és bekötött dokumentumokról papíralapú vagy digitális másolat rendelhető, amely minimum 10 munkanap alatt készül el.

Segédletek és adatbázisok:

A segédletek, illetve a tematikusan összeállított fondleírások, rajtuk keresztül pedig a digitalizált iratanyagok (pl. polgári anyakönyvek, népszámlálási iratok, térképek, fotók) interneten elérhetők. A segédletek egy része teljes szöveggel is kereshető, és található egy topográfiai keresőfelület is a honlapon.

<http://iradp-inventairesenligne.paris.fr/>